

I. MYTNIK
(Warszawa)

IMIONA GIEDYMINOWICZÓW W XIV-XVII w.

УДК 81'373.232: 81'373.6

Mytnik I. Imiona Giedyminowiczów w XIV-XVII w.; 10 str.; liczba pozycji bibliograficznych – 12; język polski.

Streszczenie. W artykule zaprezentowano i opisano zasób imion chrześcijańskich występujących w XIV-XVII w. wśród przedstawicieli rodów książęcych dynastii Giedyminowiczów na Ukrainie. Zwrócono uwagę na tradycję dwuimienności oraz związek z imiennictwem polskim.

Słowa kluczowe: imiona rodzime oraz chrześcijańskie, imiona pochodzenia normańskiego oraz litewskiego, formy pełne i hipokorystyczne, tradycja imiennicza.

Resume. The proposed research project explores the baptismal names of dukes of the Gediminid dynasty between the 14th and 17th centuries. It aims to present and describe the repertory and frequency of names, takes into consideration tradition of double naming and connection with polish anthroponymy.

Key words: Slavonic and Christian names, names of Norman, Lithuanian-Prussian origin, basic forms and hypocoristics, naming tradition.

Giedyminowicze to jedna z dynastii panujących na Rusi¹ [4; s. 84-89; 9: s. 43-44; 10]. Jej założycielem był wielki książę litewski Giedymin (ok. 1275-1341), twórca potęgi Litwy, który podporządkował sobie Wołyń i wschodnie Podlasie, księstwo pińsko-turowskie i witebskie oraz Mińsk. Z czasem w wyniku ekspansji terytorialnych do Wielkiego Księstwa Litewskiego przyłączona została większa część ziem ruskich, na których władzę sprawowali synowie Giedymina: w Pińsku – Narymunt, na Kijowszczyźnie od końca lat 50. – Olgierd, późniejszy wielki książę litewski. Lubart drogą koligacji dynastycznych objął tron włodzimierski, zaś Koriat osiadł na Podolu. Książęta litewscy stali się protoplastami nowej dynastii. Jej cztery gałęzie: Narymuntowicze, Olgierdowicze, Lubartowicze i Koriatowicze dały początek najpotężniejszym na Ukrainie rodom książęcym. W drugiej połowie XVII w. rozpoczął się proces wygasania znacznej części tych rodów.

Tematem zaproponowanych rozważać są imiona chrzestne męskich przedstawicieli dynastii Giedyminowiczów na Ukrainie w okresie od XIV do

---

¹ Artykuł został przygotowany w ramach grantu KBN N104 046 32/4265. Jest on poszerzonym opisem tematu zaszyfrowanego w opracowaniu pt. "Personal names of members of the Gediminid dynasty in early Ukraine" (w druku).

XVII w. Przedstawiony zostanie opis zasobu i frekwencji imion, tradycje nadawania imion oraz ich związek z imiennictwem polskim.

Podstawową bazę materiałową omówienia stanowią dane zawarte w tablicach i schematach genealogicznych opracowanych przez N. Jakowenko [4; s. 275-306] i L. Wojtowycza [11; s. 299-356]. Uzupełnieniem są materiały drukowane oraz źródła archiwalne ze zbiorów AGAD-u i Centralnej Biblioteki Naukowej im. Wernadskiego w Kijowie.

W rodach Giedyminowiczów nadawane były głównie imiona chrześcijańskie cerkiewno-ruskie. Już na początku omawianego okresu stanowiły one wyraźną większość. Formy rodzime występowały rzadko. W pierwszych wiekach państwa kijowskiego imiona słowiańskie były jeszcze w powszechnym użyciu, lecz stopniowo wypierały je formy chrześcijańskie. Proces ten wyraźnie przyspieszony został przez Cerkiew, która wprowadziła surowe ograniczenia: na chrzcie mogły być nadawane tylko imiona wchodzące do kalendarza liturgicznego prawosławnego. W naszym materiale formy rodzime tworzą nieliczną grupę. Należą do niej: *Bohdan* (3 poświadczenia), *Bohusz* (2), *Borys* (2), *Stanysław* (2), *Wołodymyr* (2), *Jarosław*, *Sołtan* (forma odapelatywna pochodzenia tureckiego – [1]), *Władysław*, *Wojna*. Najwięcej przykładów znajdujemy u Olgierdowiczów, którzy byli najbardziej rozrodzoną gałęzią dynastyczną.

W wielu rodach nadawano imiona kalendarza zachodniego. Było to dość częste zjawisko występujące nie tylko wśród warstwy najbardziej uprzywilejowanej, lecz również szlachty i bojarów, związane ze zmianą wyznania religijnego oraz polonizacją. Przechodzenie na katolicyzm, które ułatwiało karierę polityczną, nasiliło się po przyjęciu unii kościelnej przez Cerkiew prawosławną w 1596 r. Z tego właśnie okresu pochodzą najliczniejsze poświadczenia imion o brzmieniu polskim. Znajdujemy je przede wszystkim u książąt Wiśniowieckich i Czartoryskich, również u Woronieckich, Zbaraskich, Sanguszków, Koreckich, Różyńskich i Chowańskich. Niektóre z nich to m. in. imiona nadawane księżętom mazowieckim i śląskim, np.: *Janusz* (8), *Jerzy* (4), *Adam* (3), *Jan* (3), *Karol* (3), *Kr(z)ysztof* (3), *Bonifacj*, *Franciszek*, *Jakub*, *Mateusz*, *Żygymont* < *Zygmunt*. Większość z nich spotykamy również wśród innych rodów książęcych dawnego Wołynia, wywodzących się z dynastii Rurykowiczów [2:365].

Niewielką grupę tworzyły formy pochodzenia litewsko-pruskiego. Były to imiona wnuków i synów Giedymina, którzy zapoczątkowali linie dynastyczne. Imiona te nie znalazły kontynuacji w onomastykonie omawianych rodów książęcych. Wszystkie zapisy pochodzą z XIV w.: *Koriat* < *Kārjotas*, *Korybut* < *Kāributas*, *Skirgajło*, *Skirhajło* < *Skirgailas*, *Skirgáila* [12].

Jednym ze śladów obecności Waregów w dziejach Rusi są formy pochodzenia normańskiego, które spotykamy u Rurykowiczów. Wśród Giedyminowiczów

wystąpił tylko jeden przykład takiego imienia: *Hlib*, odnoszący się do syna założyciela linii dynastycznej Koriatowiczów (tradycyjnie przyjmuje się normańskie pochodzenie imienia ze stnord. *Gudleifr*, znana jest też jego słowiańska etymologia [5]). Imię to zostało rozpowszechnione przez ruską Cerkiew w związku z kultem Gleba, jednego z synów św. Włodzimierza, który zgładzony został przez swego brata, Świętopełka.

Większość imion nadawanych Giedyminowiczom występowała w formach podstawowych. Hipokorystyka stanowią zaledwie 3,5 % wszystkich poświadczeń. Tworzone były przy pomocy formantu *-ko* w jego postaci prostej lub rozszerzonej: *Fed'ko* (3) < *Fieodor*; *Andruszko* < *Andrij*; *Fediuszko* < *Fieodor*; *Iwaszko* < *Iwan*, *Jac'ko* < *Jakow*; *Olelko* < *Oleksandr*; *Sendiuszko*, *Sanguszko* < prawdopodobnie od im. *Oleksandr*; por. n. os. *Sendur*; *Sendor* < *Aleksander*, stp. *Aleksendr* [8]. Formy te nie miały charakteru deminutywnego. Już w XIV-XV w. sufiksy hipokorystyczne były neutralnymi formantami antroponimicznymi. W związku z dużą produktywnością utraciły swoją pierwotną funkcję, tworząc skrócone formy imion nienacechowane uczuciowo [3; s. 27]. W badanym materiale spotykamy je tylko w onomastykonie Lubartowiczów i Olgierdowiczów, w większości w XV w. Hipokorystyka na *-ko* występowały również wśród innych rodów książęcych w dawnym Wołyniu, np. Ostrogskich i Zaslawskich oraz Czetwertyńskich i Sokolskich, wywodzących się z Rurykowiczów [2; s. 365]. Znane były już wcześniej w imiennictwie innych rodów z tej dynastii [7; s. 92-93].

Do imion najbardziej popularnych wśród Giedyminowiczów należały: *Mychajło*, *Oleksandr* (*Aleksander*; *Olelko*, *Sanguszko/Sendiuszko*), *Iwan* (*Iwaszko*, *Jan*), oraz *Fedor* (*Fed'ko*, *Fediuszko*), *Jurij* (*Jerzy*), *Wasył(ij)*. Trzy pierwsze miały najwięcej poświadczeń w linii dynastycznej Narymuntowiczów, Olgierdowiczów oraz Koriatowiczów. U Lubartowiczów najczęściej nadawanymi imionami były: *Andrej*, *Oleksandr*; *Fedor* i *Mychajło*. Podobny zestaw spotykamy w rodach wywodzących się z dynastii Rurykowiczów. Najczęstszymi imionami u książąt Ostrogskich i Zaslawskich były: *Oleksandr*; *Kostiantyn*, *Janusz*, *Iwan* oraz *Mychajło* i *Jurij*, natomiast w rodzinie Czetwertyńskich i Sokolskich – *Fedir*; *Wasył*, *Stefan*, *Oleksandr* oraz *Jurij* i *Mychajło*. Trzy ostatnie powtarzały się w obu liniach rodowych [2; s. 365-367]. Tradycja nadawania pewnych imion w warstwie uprzywilejowanej sięga jeszcze czasów Rusi Kijowskiej, co widać wyraźnie w onomastykonie pierwszych dwunastu pokoleń różnych gałęzi dynastycznych Rurykowiczów. Na przykład w domu Izjasławiczów połockich często używanymi imionami były: *Wsesław*, *Wasyłko*, *Hlib*, *Rohwołod*, *Wołodar*; *Wsewołod* i *Wołodymyr*, w domu Izjasławiczów turowsko-pińskich – *Jurij*, *Jarosław*, *Iwan*, zaś w pierwszej dynastii halickiej – *Wołodymyr*, *Rostysław*, *Ruryk*, *Wołodar*, *Wasyłko* oraz *Iwan* [11].

Wykaz imion męskich przedstawicieli dynastii Giedyminowiczów na Ukrainie²

	Imię męskie	1 imię	2 imię		Imię męskie	1 imię	2 imię
1.	Mychajło	27	1	31.	Wołodymyr	2	
2.	Oleksandr (Aleksander, Olelko, Sanguszko\ Sendiuszko)	24	1	32.	Abraham (Awram)	1	
3.	Iwan (Iwaszko, Jan)	23		33.	Adrian	1	
4.	Fedor (Fed'ko, Fediuszko)	14		34.	Bolesław		1
5.	Jurij (Jerzy)	11	2	35.	Bonifacj		1
6.	Wasył(ij)	12	1	36.	<u>Danyło</u>	1	
7.	Dmytro (Dmitrej, Dmitr)	8	3	37.	Dawyd		1
8.	Andrej	9	1	38.	Denis	1	
9.	Kostiantyn (Konstanty)	10		39.	Franciszek		1
10.	Semen	10		40.	Hlib		1
11.	Janusz	8		41.	Jarema (Jeremija, Heremi)	1	
12.	Łew	8	1	42.	Jarosław	1	
13.	Hryhorij	5		43.	Jewfymij		1
14.	Petro	5		44.	Juchym (Jachym)	1	
15.	Pawło (Paweł)	4		45.	Kr(z)ysztof	1	1
16.	Samijło (Samuel)	4		46.	Koriat	1	

² W wykazie uwzględniono imiona założycieli linii dynastycznych, z których wywodziło się wiele rodów książęcych w dawnej Ukrainie. Pominięto Narymunta, sprawującego władzę w Pińsku, mimo, iż dał początek Narymuntowiczom. Uwzględniono tych wnuków Giedymina, którzy nosili tytuły książąt ziem ukraińskich, lecz nie byli protoplastami rodów.

17.	Stefan	4		47.	Korybut		
18.	Adam	3		48.	Kyryk	1	
19.	Bohdan	3		49.	Lubart	1	
20.	Jakub (Jac'ko)	2		50.	Manuił	1	
21.	Karol	1	2	51.	Olgierd	1	
22.	Mykołaj (Mikołaj)	3		52.	Ostafij	1	
23.	Bohusz	2		53.	Patrykij	1	
24.	Borys	2		54.	Prokip	1	
25.	Maksym	2		55.	Skirhajło (Skirygajło)	1	
26.	Mateusz (Matwuj)	2		56.	Sołtan	1	
27.	Roman	2		57.	Swidryhajło (Swidrygajło)	1	
28.	Stanysław	2		58.	Wojna	1	
29.	Stefan	2		59.	Władysław	1	
30.	Tomasz	1	1	60.	Żygymont	1	

Z występowaniem imion w poszczególnych gałęziach dynastycznych i rodach książęcych, ich popularnością i upodobaniem do pewnych form wiąże się tradycja dziedziczenia imion po przodkach, najczęściej po rodzicach oraz dziadkach, a tym samym ich powtarzalność w kolejnych generacjach. W omawianych źródłach za przykład ilustrujący dziedziczenie imion może posłużyć ród Sanguszków z linii dynastycznej Olgierdowiczów. Andrij Fedorowycz Sanguszkowycz otrzymał swe imię po dziadku, namiestniku krzemienieckim i braclawskim, marszałku ziemi wołyńskiej. Fedir Roman Sanguszkowycz pierwsze imię odziedziczył po dziadku, staroście włodzimierskim, zaś drugie po ojcu, staroście żytomierskim i wojewodzie braclawskim. Z kolei Ołeksandr Sanguszkowycz Koszers'kyj imię otrzymał po pradziadku, staroście włodzimierskim i namiestniku krzemienieckim. Imiona dziedziczone po ojcu spotykamy też w innych rodach książęcych, np.: w rodzie Wiśniowieckich, Woronieckich, Poryckich. Zwyczaj dziedziczenia imion po przodkach dotyczył też córek. Znany był również w polskiej antroponimii szlacheckiej [2; s. 368].

Wielu przedstawicieli omawianych rodów książęcych przeszło do historii pod dwoma imionami. Zjawisko to, sięgające czasów wczesnośredniowiecznych, związane było z używaniem imion słowiańskich lub nordyckich obok imion chrześcijańskich wprowadzonych przez Cerkiew. Z tego rodzaju dwuimiennością

spotykamy się w imiennictwie warstwy uprzywilejowanej jeszcze w XIV w. W okresie późniejszym były to przeważnie imiona chrześcijańskie.

W omawianych źródłach imiona podwójne były dwojakiego pochodzenia. Zapisy z XIV-XV w., odnoszące się m. in. do założycieli linii dynastycznych i ich synów, jak również protoplastów rodów książęcych, zawierają formy litewskie oraz chrześcijańskie cerkiewno-ruskie, np. *Korybut Dmytro Olherdowycz*, książę siewierski i nieświcki, jego dwaj bracia, tj.: *Skirhajło Iwan Olherdowycz*, książę trocki, połocki i wielki książę kijowski oraz *Swidryhajło Lew*, książę podolski, czernihowski i wołyński, który przechodząc na wiarę katolicką przyjął dodatkowe imię – *Bolesław* (podobnie jego brat *Koryhajło Wasyl Kazimierz*). Z kolei syn księcia kijowskiego Wołodymyra Olherdowycza posługiwał się imionami *Andrij Hlib*. Późniejsze zapisy podają niemal wyłącznie formy chrześcijańskie. Pojedyncze przykłady pochodzą z XV i XVI w.: *Semen Wasyl Olelkowycz*, książę kijowski, *Fedir Roman Romanowycz Sanguszkowycz*, syn wojewody braclawskiego, *Bohusz Jewfymij Fedorowycz Korec'kyj*, starosta braclawski i winnicki. Najliczniejsze spotykamy w źródłach XVII-wiecznych. Często tworzą je formy o brzmieniu polskim, np. *Jan Karol na Klewaniu Czartoryski*, krzemieniecki, śniatyński starosta, *Krzysztof Konstanty na Wiszniowcu i Zbarażu Wiszniowiecki*, *Samuel Karol Korecki*, syn kasztelana wołyńskiego. Ich występowanie w onomastykonie ruskiej warstwy uprzywilejowanej, związane z konwersją religijną, prawdopodobnie było podyktowane wpływem tradycji imienniczej polskiej szlachty. Zwyczaj nadawania dwóch lub więcej imion pochodzenia chrześcijańskiego miał związek z powierzaniem potomka opiece więcej niż jednego patrona. Istotną rolę mogły też odgrywać względy rodzinne – pragnienie upamiętnienia imienników należących do rodu (6: 116).

Wykaz źródeł

Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie, pod kier. Z. L. Radziwińskiego, t. I, III, IV, Lwów 1887 – 1890.

Dygnitarze i szlachta powiatu łuckiego/włodzimierskiego składają przysięgę na wierność Koronie polskiej w grodzie łuckim, 1569, s. 321-328 [w:] Akta Unji Polski z Litwą 1385-1791, wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków 1932.

A1. Jabłonowski, Regestr poboru z woj. wołyńskiego, powiatów łuckiego, włodzimierskiego i krzemienieckiego 1583 r. – przez Iwana Chrennickiego [w:] „Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemia Ruskie. Wołyń i Podole”, t. VIII, Źródła dziejowe, t. XIX, Warszawa 1889; Tenże, *Popis zamku łuckiego* [w:] „Rewizje zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI w. Źródła dziejowe, t. VI.

Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Коммиссією для разбора древнихъ актовъ, Кіевъ 1905, ч. VII, т. III: Перепись поселеній и дымовъ Волинскаго воеводства при взиманіи подымнаго 1662 г.

Реєстр попису войска Литовскаго 1565 г: Земля Волынская [w:] „Литовская Метрика”, отд. I, ч. 3, Книги Публичныхъ Дель. Переписи войска Литовскаго, Петроградъ 1915.

Матеріали для історії православних монастирей на Волині [w:] *Памятники изданные временною комиссією для разбора древнихъ актовъ*, т. IV. – Київ 1859.

Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. у двох томах. – Київ, 1977-1978.

Волинські грамоти XVI ст. – Київ, 1995.

Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. – Київ, 1981.

Lustracja starostwa i wójtostwa krzemienieckiego i wołyńskiego [w:] „Lustratio bonorum Reipublicae in pa. Wolhyniae 1663”, AGAD, ASK, oddz. XLVI, sygn. 17.

Rejstr popisu wojska wołyńskiego na pospolite ruszenie 1621r, Varia Archiwalne z BN, AGAD.

Akta grodzkie krzemienieckie 1683-1684, Nabytki nr 31, Oddz. I, sygn. 60, zeszyt nr 2, AGAD.

Присяжное показаніе о количестве домов в Луцком повете, ЦНБ Вернадського у Києві, Ф. 83, Нр 52.

Присяжное показаніе о количестве домов в Кременецком повете, ЦНБ Вернадського у Києві, Ф. 83, Нр 53.

Literatura

1. Cieślakowa A. Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, cz. 1, Odapelatywne nazwy osobowe. – Kraków, 2000.

2. Huk I. O imiennictwie książąt Ostrogskich-Zasławskich// *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. – 2005. Т. 19–20, s. 362-371.

3. Гумецька Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. – Київ, 1958.

4. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь та Центральна Україна). – Київ, 1993.

5. Malec M. Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych, cz. 2, Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego. – Kraków, 1995.

6. Malec M. Nazwy indywidualne // *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. – Warszawa-Kraków, 1998, s. 97-118.

7. Pakszys T. Imiennictwo dynastii Rurykowiczów // *Rozprawy Sławistyczne* 10, Lublin, 1995, s. 87-94.

8. Rymut K. Nazwiska Polaków. Słownik historyczno etymologiczny, t. I-II. – Kraków, 1999-2000.

9. Serczyk W. *Historia Ukrainy*. – Warszawa-Wrocław-Kraków, 2001.

10. Tęgowski J. *Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów*. – Poznań-Wrocław, 1999.

11. Войтович Л. *Князівські династії східної Європи (IX-XVI ст.)*. – Львів, 2000.

12. Vanagas A. *Lietuvių Pavardžių žodynas*, t. I-II. – Vilnius, 1985-1989.